

Uredniški uvod

Pred leti smo v naši reviji imeli rubriko *Rastlina in žival meseca*, zdaj pa si želimo objaviti prispevke o značilnih sezonskih rastlinah in živalih. Menimo, da bo bralce to zanimalo, saj na svojih poteh marsikaj opazijo in tudi fotografirajo. Kot prvo sezonsko rastlino smo izbrali zavito škrbico, značilno jesensko kukavičevko. Škrbico (*Spiranthes*) in njeni vrsti je bralcem *Proteusa* pred skoraj štiridesetimi leti predstavil že naš nestor prof. Vlado Ravnik (*Proteus*, 37 (1), strani 11 do 13, september 1974), zdaj pa smo za njeno predstavitev prosili Branka Dolinarja, Ravnikovega sodelavca pri pripravi knjige *Orhideje Slovenije* (2002) in dolgoletnega raziskovalca te družine, ki skupaj z izvrstnim rastlinskim fotografom Amadejem Trnkoczyjem o naših kukavičevkah pripravlja novo knjigo.

Zavita škrbica (*Spiranthes spiralis* (L.) Chevall.)

Branko Dolinar

Zavita škrbica cveti zgodaj jeseni in je naša zadnja cvetoča vrsta v družini kukavičevk (*Orchidaceae*). Botaniki in ljubitelji divjerastočih orhidej ji namenjamo veliko pozornosti, saj je socvetje, sestavljeno iz spiralasto razvrščenih majhnih belih in dišečih cvetov, vredno občudovanja.

Zavita škrbica je evropska, predvsem sredozemsko-atlantska vrsta. Na severu uspeva do južne Švedske, na zahodu do Atlantika, vzhodno do Irana, na jugu seže v severno Afriko. V Sloveniji uspeva raztreseno od nižine do montanskega pasu v vseh fitogeografskih območjih, a v alpskem zelo redko. Najdemo jo po suhih travnikih in pašnikih, visokostebelnih sadovnjakih, na robu vinogradov. Zaradi majhnosti (visoka je od 6 do 30 centimetrov) jo zlahka spregledamo, saj je večinoma nižja od ostalih travniških rastlin. Najbolj opazna je na suhih negnojnih travnikih, ki so pokošeni dovolj zgodaj, še preden rastlina iz listne rozete požene steblo z belim socvetjem.

Rastlina ima kratko sivozeleno steblo, na katerem so listi močno zmanjšani in predstavljajo komaj opazne luske. Zunanji rahlo dlakavi cvetni listi in oba notranja

Zavita škrbica (Spiranthes spiralis), socvetje rastline.
Foto: Branko Dolinar.

Ob strani cvetoče zavite škrbice (*Spiranthes spiralis*) že poganjajo listi nove rozete, ki prezimijo in iz katerih naslednje leto zraste nova rastlina. Foto: Anadej Trnkoczy.

cvetna lista skupaj z medeno ustno sestavljajo spredaj odprto cevčico. Po robu belo nazobčana medena ustna je spredaj zaokrožena, znotraj zelenkasta in ni podaljšana v ostrogo. Podporni listi so po zunanji strani dlakavi in prekrivajo plodnice. V času cvetenja nima več pritličnih jajčastih listov, ki so se posušili. Ob strani cvetoče škrbice namreč že poganjajo listi nove rozete, ki prezimijo in iz katerih naslednje leto zraste nova rastlina.

Zaviti škrbici je podobna poletna škrbica (*S. aestivalis*), ki cveti poleti po vlažnih rastiščih Bloške planote. Pritlični listi ne prezimijo tako kot pri zaviti škrbici, temveč se posušijo skupaj z rastlino. To je eden od znakov, po katerem obe rastlini ločimo.

V notranjosti Slovenije zavita škrbica zacveti že konec avgusta, medtem ko na Primorskem, zaradi višjih temperatur, tudi mesec dni kasneje. Posamezne cvetoče primerke najdemo na Kraškem robu še sredi oktobra. V življenjskih okoljih, kjer jeseni uspeva večja populacija zavitih škrbic, bodo spomladi

zelo verjetno uspevale kukavičevke iz rodu mačjih ušes (*Ophrys*), kukavic (*Orchis*), navadni kukovičnik (*G. conopsea*), piramidasti pilovec (*Anacamptis pyramidalis*) in morda še katera vrsta iz družine kukavičevk.

Pojavljanje zavite škrbice je predvsem zaradi pretiranega gnojenja, načina košnje in spreminjanja rabe travnikov v upadanju. Z *Uredbo o zavarovanih prostoživečih rastlinskih vrstah Slovenije* je tako kot vse ostale naše kukavičevke zavarovana. Uvrščena je tudi v *Rdeči seznam ogroženih rastlinskih in živalskih vrst*, in sicer med ranljive vrste naše flore.

Literatura:

- Delforge, P., 2006: *Orchids of Europe, North Africa and the Middle East*. London: Timber Press. 640 str.
- Jogan, N., 2007: *Orchidaceae - kukavičevke*. V: Martinčič, A. (ur.): *Mala flora Slovenije. Ključ za določanje praprotnic in semenk*. Ljubljana: Tehniška založba Slovenije. 756-784.
- Ravnik, V., 2002: *Orhideje Slovenije*. Ljubljana: Tehniška založba Slovenije. 192 str.
- Seliškar, T., Vreš, B., Seliškar, A., 2003: *FloVegSi 2.0. Računalniški program za urejanje in analizo bioloških podatkov*. Ljubljana: Biološki inštitut ZRC SAZU.